

Toužetín | Detail mlýna

Identifikační údaje

Adresa	Toužetín Donín 46 440 01
Okres	Louny
Katalogové číslo	P 58
Katastrální území	Toužetín
GPS	50° 18' 42.0" 13° 53' 48.3"
Mapová značka	Holandský / Objekt bez technologie
Poloha vůči obci	500 m JV od obce
Číslo kulturní památky	42919/5-1453 z r.1964 otevřít list NPÚ
Přístupnost	Nepřístupný
Rok stavby	asi 1851
Rok zániku	

Stručný popis

Přesné datum postavení mlýna holandského typu neznáme. Byl postaven Josefem Nitkou v rozmezí let 1850-51 na místě bývalého lomu na opuku, což vysvětluje čtyři metry hluboké základy i podsklepení. Průměr čtyřpodlažní stavby u země je 9,5 m a celková výška je 15 m. Je to nejvyšší větrný mlýn u nás. Tloušťka zdí u země je 1,3 m a nahoře 0,8 m. Průměr větrného kola byl 18 m.

V roce 1860 byl zaznamenán roční výkon mlýna 180 q mouky a čistý výnos 1260 zlatých. Na vítr mlel mlýn do roku 1879. Poté, co silný vítr opětovně polámal křídla, se rozhodl stárek Antonín Vydra přestavět mlýn na parní pohon. Byl přistavěn komín, vykopána 20 m hluboká studna a zabudován parní stroj. V roce 1894 vypukl v mlýně první požár. Po druhém požáru v roce 1898 už stárek provoz mlýna ukončil a parní stroje prodal. Po zavedení elektrického proudu se od roku 1928 do roku 1940 ještě šrotovalo. V roce 1960 prošel mlýn kompletní přestavbou na obydlí. Na západě k němu přiléhá jednopatrová budova postavená již před rokem 1910. Z mlýnského vybavení zůstaly jen mlýnské kameny v zahradě a komín od parního pohonu. Budova mlýna byla pečlivě udržována Jiřím Kozákem, vnukem posledního mlynáře. Ten zemřel v roce 2015. Ořechový sad okolo brání celkovému pohledu na zachovalou stavbu.

Pokorný:

Zprávy o datu založení tohoto zděného mlýna se různí: Donínská kronika uvádí (556) již rok 1846 s tím, že mlýn postavil Rudolf Nitka a roku 1851 prodal mlýn manželům Patzenhauerovým. Podle V. Hadače (557) mlýn postavil Josef Nitka ze Šlapanic roku 1851 na poli (pozemková parcela č.42), koupeném roku 1850 od manželů Fouskových z Donína čp. 4. Budova bývalého větrného mlýna stojí asi 400 m na JJV od kaple v Doníně na kopci nad Toužetínem a je dnes označena čp. 46. mlýn byl pětioschodový. R. 1879 byla křídla větrem polámana a stárek Antonín Vydra přestavěl mlýn na parní pohon, přistavěl zděný komín a 12 m hlubokou studnu (557). R. 1894 mlýn vyhořel poprvé, podruhé r. 1898, kdy jeho provoz byl definitivně zastaven. Parní stroje byly prodány do tkalcovny v Boskově (556). R. 1928 byla část mlecího zařízení ještě zachována, budova sloužila za sýpku a hospodářské skladiště (557). Pozemky byly pojaty do JZD, jehož se stal jejich majitel J. Kozák členem (558) (559). Lokalita větrného mlýna je položena cca 365 m n.m. (560).

J. Kozák celou budovu někdejšího větrného mlýna ve všech pěti podlažích vzorně restauroval na obytnou jednotku a má v úmyslu opatřit k budově i křídla. V přízemí je dnes budova rozšířena o přístavek (561).

(556) GÚ-ČSAV, VM-Č, sdělení rady MNV v Doníně z 12.2. 1956, zn. Kř/56 s přiloženým výpisem z kroniky o větrném mlýně v obci Donín.

(557) V. Hadač, Větrák v Doníně na Lounsku, ČT, roč. 28/1928, 256.(S tím shodný údaj ZLA Třeboň, sdělení z 28.12. 1953, čj. 193/2/HG).

(558) Cit. sdělení rady MNV v Doníně. Jmenovaný má i fotografie někdejšího mlýna. Výpis z kroniky je podstatně obsáhlejší než Hadačův článek a v podrobnostech se od něho liší.

(559) Okrouhlý půdorys někdejšího mlýna je patrný na katastrální mapě z roku 1872 (GÚ-ÚAGK, SK, katastrální mapa i.č. 1444, 1872, list 3, Donín). Statistický lexikon obcí v ČSR, I. země Česká, Praha 1934, 210, uvádí jednotlivý dům Větrník.

(560) Státní mapa 1:5000 – odvozená, list Louny 0-6, 1951.

(561) Zjištěním na místě 7.9. 1970. J. Kozákovi děkujeme za půjčení výpisu z kroniky. Srov. sdělení MNV v Toužetíně z 5.10. 1970, (GÚ-ČSAV, VM-Č.).

Historie

Podle fol.64a PK Donín(OS Louny 233,dnes Vs Vraný,inv.č.2192, SOA Praha,pob.Křivokláts) prodali manželé Antonín a Barbora (dc.Fr. Horníka) F o u s k o v i ,majitelé hospodářství(chalupy)čp.4 v Doníně trhovou smlouvou ze dne 30.XII.1890 stavební místo o rozloze 2000 sáhů od pozemku ppč.242(nikoliv 241,jak uvádí Henuš) Josefu N i t k o v i (čímž viz níže),který si opatřil stavební povolení z 31.X.1890(N.E.10628) a výnos z 3.XII.1891(N.E.12789)neznamého obsahu. Na jejich základě postavil zřejmě mlýn.Podle výše uv.podkladů mu bylo vystaveno politické povolení k vkladu vlastnického práva(ze dne 12.VIII.1897,N.E.5602) na stavební místo a prověřen odhad mlýna(šacovním protokolem ze dne 5.X.1897,N.E.287).Teprve v r.1899 byla podána žádost o zasknihování(pres.18.IV.1899),vyřízená výměrem z 19.IV.t.r.a zapsána do FK dne 16.VI.t.r.(arv.přílohu,zápis na fol.64a,hl.text).Pokračování má být podle odkazu(tamtěže)v nové PK,vl.40,jež ještě není uložena v Křivoklátské pobočce,protože je dosud "živá".

Z juxty(arv.tamtěže)vyplývá,že 1)trhovou smlouvou ze dne 18.V.1854 v Budenických koupila mlýn i stavební místo(není uv.od koho) Karolína P a t z e n h a u e r o v a (o ní viz níže) a prodala je opět trhovou smlouvou ze dne 29.VII.1875 v Lounech svému otci Josefovi Leníkovi ze Lkáně. Tím se potvrzuje verze V.Hadače ze SOA Třeboň. Více se zatím s FK zjistit nedá.Další stránky (fol.12a,b,13a;100a-101b)jednaří o chalupě č.4,k níž parcela podléhajícího mlýna původně patřila.Případně dále o ní ze starší doby jsou snad ve starší PK Donín(OS Louny 232), jak podle správy z Křivoklátsu z 26.III.t.r.tam n e n í uložena a zatím po ní bezvýsledně pátrám.

Stavitelem větrného mlýna je bezpochyby Josef (Rudolf Nitka někde ani v FK ani v matrikách nepřichází)N i t k a ,zřejmě,jak už myslel Henuš, syn Franco N.,mlýněna na dolejší mlyně na Peruci čp.60/79,nar.19.X.1816.Öženil se dne 5.IX.1843 na Peruci s Veronikou Fiedlerovou (23 let)z Černochova;už 18.X.1843 se jim narodila na Peruci dc.Františka Teresie.Pak z Peruce mizí,mohl tedy přijít r.1850 do Donína ze Šlapanic,když na rodném mlýně na Peruci byl mlýněm jeho starší bratr František(nar.1813, souchotinní 18.X.1855)zocpatřen známým P.Fran-

tiškem Danešem. Ve vrbenských matrikách pro Donín nepřichází N.vůbec.Zdá se,že někdy v Doníně trvale nepobýval,jen mlýn postavil a záhy prodal.Pocházel z rodu mlynářů Nitků(Hnitků),kteří se objevují na Peruci neznámo zatím odkud(Jakub N.se tu ženil jako dolejší mlynář dne 18.IX.1786 s Dorotou Náhlavskou;Franc,otec Josefův,se zatím prvně objevuje jako dolejší mlynář r.1802,když dne 1.VI.ženil v Radonicích s Rozálíí,dc.Matěje Staňka,sedláka ze Stradonic).Václav N.je r.1773 mlynářem v Budenických č.2, r.1832 snad jeho vnuk Ignác je mlynářem v Budenických.

Druhým majitelem větrného mlýna byli manželé Patzenhauerovi, resp.paní Karolína, o jejichž osudech se podařilo zjistit nové údaje.Antonín P.pocházel z mlýna v Poštovicích č.8,p.Zlonice,patřícího jeho otci Václavovi.V 25 letech byl už mlynářským mistrem na rodném mlýně,když se dne 30.srpna 1848 oženil v kostele v Klapém s dvacetiletou dcerou Josefa Leníka,učitele ve Lkání.Ten byl synem Františka L.,ševcovského mistra v Libochovicích č.76 ze starého rodu L.,známého už v XVII.st.Josef se stal po polovině 20.let podúčiťelem v Křasíně u učitele Jana Bartona(Bartona),pocházející z Čelčic na panství Málník.Z jeho dc.Barbory(nar.v Křesíně dne 19.X.1803)se mu narodila v Křesíně dne 26.III.1828 ve škole č.60 nemanželská dcera, kterou následující den pokřtil Křesínský farář P.Václav Krolmus,známý archeolog-amatér a vlastenec,na jméno Karolína.Dítě bylo legitimováno až sňatkem rodičů dne 4.servna 1839,kdy L.byl už učitelem ve Lkání a po tom,co dne 24.dubna t.r.zemřela u něho ve Lkání ve škole jeho matka Alžběta, která byla asi překážkou sňatku.Na výslavné přání byl L.zapsán dodatečně jako otec.Další děti,jak se zdá,neměl.WWWW Ve škole(v č.41,později č.49)žila s ním Darbořina sestra Marie, která měla rovněž nemanželskou dc.Rosalii(nar.Křesín 28.V.1823)až do své smrti 10.III.1844.Žení Barbora zemřela na sešlost věkem ve Lkánské škole dne 20.prosince 1874;ze 60 roku nato(viz výše)koupil Leník od své dcery Karoliny donínský mlýn,což je zatím poslední stopa po něm.

Patzenhauerovi nepřišli na svůj mlýn ihned.Nájemníkem,jak se tehdy nájemcem říkalo,byl(FK o něm neuvádí nic) Jan Liška,mistr mlynářský,syn mlynáře Jana L.z Královic u Slaného.Přišel sem asi hned po tom,co mlýn koupila p.Karolína,protože 24.VII.1856 se mu a jeho ženě Marii,dcři Jana Simoníka,chalupníka z Břežan u Budyně n.O,zde narodil švur syn Antonín.Kmotry byli Josef Husák,spusod z Donína č.11

a jeho manželka Marie.Teprve koncem 50.let se sem přestěhovali i P.,v dnoru 1859 se jim tu narodila dvojčata Bedřich a Josef, která však zemřela právě tak jako ostatní zde narození děti(arv.přehled) i starší syn Václav,hudebník.Se vší,jak se zdá,neudržovali příliš dobré vztahy- kmotři jejich dětí nebyli z Donína(většinou Marie Menzelové, chalupnice z Toužetína, a potom kostelník Jan Švandrlík a obuvník František Šlajhr z Vrba, kteří bývali často kmotry či svědky bez vztahu k rodině),paní Karolína byla kmotrou zatím zjištěna pouze třikrát: v r.1860 při křtu nemanž. syna Cecilie, dc. Josefa Dvořáka, bouděte z Toužetína Václava Josefa (nar. 16. IV., zemř. 28. V. 1861), kdy spolu a n byl kmotrem "Vendelín Kříž, Müller in Donjn Nro 46", nepochybně otec dítěte; pak dne 6. V. 1873, kdy byla křtána na jméno Karolína nemanž. dc. Barbory Vydřové z Evané, které se nato otala ženou Fr. Drobého, následníka na mlýně; konečně 14. X. 1881 při křtu opět Karoliny, nemanž. dcery Alžběty Hřivové z Nového Strásece, na jejíhož otce se prohlásil Josef Knap, pekař, rovněž z Nového Strásece, který si opět v příštím roce Alžbětu vzal. Je to poněkud zvláštní, připomeňme-li k tomu ještě, že pan mlynář P. nikdy kmotrem nebyl a potom zcela nepochopitelnou poznámku při zápisu křtu dcery Mathildy (1865), kdy se K. označila za vdovu po A. Patzenhauerovi! Není ovšem také jasné, jakou úlohu hrál ve mlýně Vendelín Kříž (viz výše), označující se ve vlastnoručním zápise nikoli jako stérek, mlynářský nebo pod., ale jako "Müller"! Po koupi mlýna otcem 1875 (viz výše) zůstala alespoň paní Karolína až do r. 1881 na mlýně. Pak stopy po rodině mizí a na mlýně č. 46 se vystřídají dva "mlynářští": Antonín Kalina z Lysé n. L., který tu 28. IX. 1884 křtí syna Václava s manželkou Annou, dc. Fr. Valce, kolářského mistra z Vysoké Libyně; v příštím roce (1885) zde (bez udání čísla domu) pochovévá Jan Svoboda, mlynářský z Donína, původem z Trnové u Prahy, spolu s m. Maríí, roz. Müllerovou z Lištěn, dceru Anastázií, která zemřela 4. I. ve třech letech na "tuberkule plíc". R. 1884 už se mluví o "perním mlýně", jeho strojník Jan Jerman (?) je kmotrem. Konečně r. 1892 přichází v matrikách mlynář František Váňa, syn Anny Váňové, dc. Václava V., rolníka v Měnicích, ale na čp. 49. Na tomto čísle dříve bydlívali následníci (1877-děti Václava Klocka, r. 1878 zde zemřel vysloužilý šafář z Kystry a hajný Josef Prokeš (Prekl) ve věku 101 let.

I přes to zůstává mnoho otázek zatím nejasných a nevyřešených.

Dělo 11. čer. 1944 z Literárního listu prof. F. Škrtceho, a snímky vyjímají z pamětní knihy Donín uložení v archivu na Křivoklátské.

J. Křiváček

Pokorný:

Zprávy o datu založení tohoto zděného mlýna se různí: Donínská kronika uvádí (556) již rok 1846 s tím, že mlýn postavil Rudolf Nitka a roku 1851 prodal mlýn manželům Patzenhauerovým. Podle V. Hadače (557) mlýn postavil Josef Nitka ze Šlapanic roku 1851 na poli (pozemková parcela č. 42), koupeném roku 1850 od manželů Fouskových z Donína čp. 4. Budova bývalého větrného mlýna stojí asi 400 m na JJV od kaple v Doníně na kopci nad Toužetínem a je dnes označena čp. 46. Mlýn byl pětiposchodový. R. 1879 byla křídla větrem polámana a stárek Antonín Vydra přestavěl mlýn na parní pohon, přistavěl zděný komín a 12 m hlubokou studnu (557). R. 1894 mlýn vyhořel poprvé, podruhé r. 1898, kdy jeho provoz byl definitivně zastaven. Parní stroje byly prodány do Křakovny v Boskově (556). R. 1928 byla část mléčho zařízení ještě zachována, budova sloužila za sýpku a hospodářské skladiště (557). Pozemky byly poaty do JZD, jehož se stal jejich majitel J. Kozák členem (558) (559). Lokální větrného mlýna je položena cca 365 m n.m. (560).

J. Kozák celou budovu někdejšího větrného mlýna ve všech pěti podlažích vzorně restauroval na obytnou jednotku a má v úmyslu opatřit k budově i křídla. V přízemí je dnes budova rozšířena o přístavek (561).

(556) GÚ-ČSAV, VM-Č, sdělení rady MNV v Doníně z 12.2. 1956, zn. K/56 s příloženým výpisem z kroniky o větrném mlýně v obci Donín.

(557) V. Hadač, Větrák v Doníně na Lounsku, ČT, roč. 28/1928, 256. (S tím shodný údaj ZLA Třeboň, sdělení z 28.12. 1953, čj. 193/2/HG).

(558) Cit. sdělení rady MNV v Doníně. Jmenovaný má i fotografie někdejšího mlýna. Výpis z kroniky je podstatně obsáhlejší než Hadačův článek a v podrobnostech se od něho liší.

(559) Okružní půdorys někdejšího mlýna je patrný na katastrální mapě z roku 1872 (GÚ-UAGK, SK, katastrální mapa i.č. 1444, 1872, list 3, Donín). Statistický lexikon obcí v ČSR, I. země Česká, Praha 1934, 210, uvádí jednotlivý dům Větrník.

(560) Státní mapa 1:5000 - odvozená, list Louny O-6, 1951.

(561) Zjištěním na místě 7.9. 1970. J. Kozákovi děkuje za půjčení výpisu z kroniky. Srov. sdělení MNV v Toužetíně z 5.10. 1970, (GÚ-ČSAV, VM-Č.).

Přijmení mlynářů • Nitka Josef působících na mlýně

Architektura

Stav nemovitosti
Typ

Dochován bez nežádoucích přestaveb
Holandský

Dominantní stavební konstrukce

Zděná - kamenná

Historické prvky

Exteriér

- Kamenické prvky
- Komín
- Okna

Parametry

Průměr čtyřpodlažní stavby u země je 9,5 m a celková výška je 15 m. Je to nejvyšší větrný mlýn u nás. Tloušťka zdí u země je 1,3 m a nahoře 0,8 m. Průměr větrného kola byl 18 m.

Technologie

Technologické vybavení

Popis technologického vybavení

Technologické vybavení

Stopy po neexistující mlýnské technologii

Doplňkový provoz

Doplňkový provoz - popis

Historické prvky

Parametry

Literatura a pramenyZajímavostiOstatní**Žádost o povolení stavby** mlýna kterou předložil pan Josef Nitka v roce 1850 vyvolala mezi občany Donína odpor. Pan František Heft 5. dubna 1851 posílá stížnost na „Weleslavnou c.k. Wládu krajskou“. Stěžuje si, že nebyl přizván k místnímu šetření a že nemůže se stavbou souhlasit, neboť stavba mu bude stínit jeho pole dva sáhy vzdálená od uvažované stavby a že přístupové cesty nejsou vhodné. Když se stavebník zavázal:

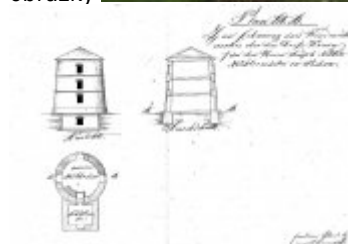
- na vlastní náklady zřídit a udržovat dvojnásobnou cestu (pro příjížku a odjížku)
- na mlýně nedržet malou drůbež, která by mohla hraničním polnostem škodit
- většího dobytka chovat co nejméně

Za těchto podmínek byla stavba povolena a provedena.**Osamělá stavba větrného mlýna** poskytovala nenápadné útočiště pronásledovaným lidem. Ve větrném mlýně v Doníně se jich během 2. světové války vystřídalo několik. V roce 1940 poskytl útočiště rodině židovského lékaře MUDr. Hübschmana. V roce 1942 se zde ukrývali dva francouzští vojáci, v roce 1943 dva ruští utečenci a konec války na mlýně přečkali dva angličtí zajatci. Utajení však nebylo vždy dokonalé, takže v roce 1944 gestapo obyvatelé mlýna zatklo a vyslýchalo, ale pro nedostatek důkazů je nakonec propustilo domů.PhotogalleryZákladní

obrázky

Plány - stavební a konstrukční

Obrázky

Historické fotografie a pohlednice

